

6. Мерлин В. С. Личность как предмет психологического исследования. / В. С. Мерлин – Пермь, 1988. – 80 с.
7. Навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей та вчителів. – Рівне : РДГУ, 2004. – 470 с.
8. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини: Навч. посібник для студентів вищих учбових закладів. / В.Г. Нестеренко – К. : Абрис, 1995. – 336 с.
9. Стрижак С. В. Науково-методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах: Дис. ... кандидата пед.наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Полтава, 2005. – 235 с.; Бібліогр. с.178 – 199.
10. Философский словарь / Под ред. И.Т.Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.
11. Фромм Е. Революція надії // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч.посібник / Упоряд. В.Лях. – К. : Либідь, 1996. – С. 135 – 192.

УДК 37.014.25:378 (045)

В. І. Білокопитов

Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С. Макаренка

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ СУЧАСНОГО ЕТАПУ РОЗВИТКУ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті проаналізовано основні мотиви розвитку та змістові характеристики інтернаціоналізації вищої освіти як складової Болонського процесу; відображено багатоплановість процесу забезпечення якості вищої освіти; з'ясовано установи, які беруть участь у цьому процесі, та основні принципи їх діяльності.

В статье проанализированы основные мотивы развития и смысловые характеристики интернационализации высшего образования как составной Болонского процесса; отображена многоплановость процесса обеспечения качества высшего образования; определены учреждения, которые принимают участие в этом процессе, и основные принципы их деятельности.

The main grounds of development and semantic features of higher education internationalization as a component of Bologna process are analyzed in the article. The multidimensional concept of quality assurance of higher education is indicated. The establishments enabled in this process are determined and main paradigms of their activities are explored.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена потребами розвитку якісної вищої освіти в Україні. Сьогодні вища освіта є визначальним чинником відтворення інтелектуальних і виробничих сил суспільства, розвитку духовної культури народу, запорукою майбутніх досягнень у зміцненні та затвердженні авторитету нашої країни як суверенної, незалежної, демократичної та соціально-правової держави.

Практично не маючи шансів приєднатися до провідних країн Європи

фінансово, економічно та політично, ми маємо єдину можливість зробити це через якісну вищу освіту, а саме через Болонський процес, до якого Україна приєдналась у 2005 році. Болонський процес передбачає розробку та застосування механізмів розпізнання однієї освітньої системи іншою в європейському просторі. Отже, це найкращий шанс приєднатися до європейського інтеграційного процесу та наблизити вітчизняну систему вищої освіти до визнаного європейської рівня. Наша система вищої освіти в контексті Болонському процесі має бути спрямована лише на розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми якості вищої освіти досліджували В. Багіров, М. Дробноход, М. Карпенко, В. Кремень, В. Мироненко, В. Нікітін, Л. Рябоконь, П. Сікорський, І. Юхновський, Ю. Якіменко. Багато уваги тенденціям глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти приділили М. Згуровський, В. Кремень, А. Сбруєва, Н. Сухова, В. Яблонський. Сучасні тенденції у реформуванні вищої освіти розвинених країн світу визначали І. Жовта, І. Коцан, П. Кряжев, Л. Постова, Ю. Рарог, В. Яблонський. Якість знань як соціальну проблему вивчав М. Букач. Якість вищої освіти як предмет філософського аналізу розглядали у своїх роботах М. Кісіль, Н. Сухова; тенденції інтеграції та модернізації вищої освіти України охарактеризовано у працях В. Андрущенко, А. Долганової, В. Журавського, М. Згуровського, Г. Калінічевої, В. Коміренко, К. Левківського, К. Малої, В. Масальського, Л. Постової, М. Степка, Ю. Сухарікова. Питаннями рейтингів та акредитації університетів у контексті розгляду проблем управління якістю вищої освіти приділяли увагу Л. Аксьонова, Я. Болюбаш, В. Гапон, І. Кир'янова, Т. Лукіна, Г. Остапенко, В. Шинкарук, В. Ямковий. Питання впливу кредитно-модульної системи на якість знань стали предметом досліджень Л. Гурч, Г. Півняк та ін.

Значний інтерес для нашого дослідження становлять праці з проблем забезпечення якості вищої освіти таких зарубіжних науковців, як Ф. Альтбах (Philip G. Altbach), Дж. С. Біллінглі (Djuni S. Billingley), М. ван дер Венде (Marijk van der Wende), П. Вільямс (Peter Williams), Дж. Гесел-Авіла (Jocelyne Gacel-Avila), К. Кемпбелл (Carolyn Campbell), Д. Коулмен (David Coleman), Дж. Ланн (Jenny Lunn), Р. Мідлхерст (Robin Middlehurst), Дж. Мкліскі (James Mc Leskey), Дж. Найт (Jane Night), М.Дж. Рігоцці (Mary Joy Rigozzi), К. Тхан (Christian

Thune), К. Тюк (Colin Tück) та ін.

Мета статті – з'ясувати провідні аспекти інтернаціоналізації європейської вищої освіти та охарактеризувати цільові і процесуальні аспекти діяльності європейської мережі із забезпечення якості вищої освіти як провідного регіонального суб'єкту цього процесу.

Виклад основного матеріалу. У джерелах, де здійснюється аналіз світових тенденцій розвитку вищої освіти кількох останніх десятиліть, найчастіше зустрічаються такі поняття, як «глобалізація» (процес усесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації) та «інтернаціоналізація» (процес адаптації продукту, зокрема програмне або апаратне забезпечення, до мовних і культурних особливостей регіону, відмінного від того, в якому розроблявся продукт). Учені у всьому світі вивчають процеси, пов'язані зі значними технологічними, економічними і соціальними змінами останньої чверті XX та початку XXI століття. Поняття «глобалізації» та «інтернаціоналізації» пов'язані одне з одним.

У своїх наукових пошуках вітчизняні та зарубіжні науковці (Ф. Альтбах, М. ван дер Венде, Д. Ван Дамм, М. Згуровський, В. Кремень, Дж. Найт, А. Сбруєва, П. Скотт, Н. Сухова, В. Яблонський) визначають інтернаціоналізацію як головну тенденцію у розвитку вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства. І з цим не можна не погодитися. Елементи інтернаціоналізації у вищій освіті швидко поширюються і відшліфовуються щороку. Інтернаціоналізація вищої освіти є процесом багатовимірним і багатоаспектним. Вона передбачає як зміни у навчальних планах і програмах закладів вищої освіти, так і мобільність студентів, викладачів, адміністрації, навчальних програм та інституцій, що здійснюють освіту, спеціально розроблені стратегії пристосування закладів освіти до нових умов глобалізації, розвитку економіки знань та ІКТ.

На думку експертів організації економічного співробітництва та розвитку, у сучасній практиці вищої освіти спостерігаються два виміри інтернаціоналізації. Перший з них передбачає надання міжнародного та інтеркультурного виміру змістові освіти, викладанню та науковим дослідженням, що здійснюються в університеті. Метою такого процесу є надання студентам допомоги в розвитку їх інтеркультурних умінь та компетентностей у контексті навчальної програми в межах свого

університету; він не потребує перетину кордонів і називається внутрішньою «домашньою» інтернаціоналізацією.

Предметами, що становлять серцевину інтернаціоналізації змісту освіти, тобто мають міжнародний характер за своєю сутністю, є такі предметні галузі, як міжнародні відносини, країнознавство, історія, соціологія, література, географія, іноземні мови. Однак обов'язковими для запровадження компаративного підходу є також такі дисципліни, як культурна антропологія, міжкультурне спілкування, політологія, когнітивна психологія – усього близько 20 дисциплін, які дозволяють зрозуміти сутність іншої культури.

Другий вимір освітнього феномена, який ми аналізуємо, означає міжнародну вищу освіту (транскордонну, транснаціональну), що стосується ситуації перетину кордону студентами, викладачами, адміністративними працівниками ВНЗ, а також навчальними програмами та закладами вищої освіти. Такий вимір дістав назву зовнішнього [8, 215 – 220].

Головними причинами розвитку інтернаціоналізації вищої освіти та чинниками, що сприяють її прискоренню у кінці XX – на початку XXI ст. дослідники вважають такі:

- масовізація вищої освіти в умовах сприятливого економічного та технологічного клімату, позначеного швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);
- розвиток глобальної конкуренції послуг, товарів і робочої сили. В умовах розвитку економіки знань вища освіта стала реальним виробником усіх цих предметів конкурентної боротьби: і послуг, і товарів, і робочої сили. У контексті демографічної кризи, що спостерігається у деяких регіонах, залучення іноземних студентів є засобом виживання як національних ВНЗ, так і національної економіки в цілому;
- інтернаціоналізація ринків робочої сили: вони все більше мають регіональний та глобальний характер, чому слугує зростаюча кількість багатосторонніх домовленостей про взаємовизнання дипломів, академічних ступенів та професійних кваліфікацій, розробка міжнародних стандартів якості освіти, практика міжнародного ліцензування ВНЗ тощо;
- здешевлення транспортних послуг та можливостей отримання інформації через ІКТ.

Усі ці чинники сприяли зростанню попиту на міжнародну вищу освіту та спростили доступ до неї, з одного боку, зростаючих мас претендентів, а з другого – зростаючої кількості ВНЗ і нових типів провайдерів на ринку освітніх послуг.

Залежно від того, хто або що перетинає кордон, міжнародна освіта може набувати різних форм:

- 1) людські ресурси перетинають кордон – мобільність людей;
- 2) навчальні програми перетинають кордон – програмна мобільність;
- 3) освітні інституції або освітні провайдери (бізнесові структури, що займаються менеджментом вищої освіти) перетинають кордон з метою надання освітніх послуг або здійснюють закордонні фінансові інвестиції у сферу освіти – інституційна мобільність [4, 14–15].

Інтернаціоналізація та якість вищої освіти завжди розглядалися у сукупності, хоча б на концептуальному рівні. У багатьох політичних документах, особливо тих, що були опубліковані в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст., інтернаціоналізація розглядається як засіб поліпшення якості. Наприклад, документи Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Європейського Союзу.

Останнім часом усе частіше ХХІ століття називають століттям якості. Дослідники звертають увагу на це поняття вже кілька століть. Так, показниками, за якими визначалася й оцінювалася, інтерпретувалася і уточнювалася різними філософами якість освіти, були: «засвоєння необхідної суми знань», «оптимальна організація життєдіяльності університетів» (В. Гумбольдт); «реалістичне сприйняття набутого знання» (К. Ясперс); «оволодіння загальною культурою» (М. Данилевський, П. Сорокін, А. Тойнбі); уміння «знайти своє місце в системі виробничих і соціальних відносин» (М. Вебер); «ефективне керування технічними соціальними системами» (Е. Тоффлер).

Філософія якості є основою підвищення ефективності діяльності фірм та корпорацій, підприємств та організацій. Процеси європейської інтеграції в оцінці якості діяльності охоплюють усе більше сфер суспільного життя. Винятком не стала й освіта, особливо вища, яка покликана задовольняти потреби держав і суспільств у кваліфікованих фахівцях. Ми повинні пам'ятати про складність проблем формування та впровадження спільного

європейського компонента в національну систему вищої освіти кожної з країни-учасниць Болонського процесу. Реформування освіти, осмислення її нової ролі, актуалізація феноменів стандарту та якості має вказувати на пульс часу, долати розриви між традиційними й інноваційними методами навчання [5, 1].

Провідним наднаціональним суб'єктом забезпечення якості вищої освіти на європейському просторі є ENQA – європейська мережа забезпечення якості (ЄМЗЯ). Відзначимо, що ЄМЗЯ ґрунтується на європейських стандартах і рекомендаціях, розроблених зусиллями численних європейських експертів. Ці стандарти, у свою чергу, базуються на таких основних принципах:

- зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти;
- ключова важливість автономії закладів і установ вищої освіти, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;
- система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цієї системою своїх завдань.

Особливості сучасних підходів до оцінювання якості освіти полягають у тому, що вони застосовуються в умовах надання свободи університетам у формуванні навчальних планів, в умовах стимулювання інновацій в освітніх стандартах.

Завдання забезпечення якості вищої освіти усвідомлюється міжнародною освітньо-політичною та науковою громадами як складне й багатопланове, що включає:

- наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо);
- організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної і світової економіки та освіти;
- контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях: рівні ВНЗ, державному та наднаціональному (європейському) рівнях;
- європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти складаються із трьох частин: внутрішнього забезпечення

якості у вищих навчальних закладах; зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості [1, 3].

Крім ЄМЗЯ, питаннями якості займаються такі організації, як Європейський студентський союз (European Students' Union), Європейська асоціація університетів (European University Association), Європейська асоціація вищих навчальних закладів (European Association of Institutions in Higher Education), окремі представники субрегіональних європейських агентств гарантії якості, студенти, університети та інші установи вищої освіти, щоб збільшити прозорість гарантії якості в європейській вищій освіті.

Важливим етапом у виникненні наднаціонального виміру забезпечення якості вищої освіти стало створення Європейського реєстру забезпечення якості (European Quality Assurance Register – EQAR). Він розпочав свою діяльність у повному обсязі з літа 2008 р. з опублікування списку національних агентств забезпечення якості, які керуються європейськими стандартами і рекомендаціями у своїй діяльності. EQAR спрямував свою діяльність на підвищення рівня прозорості забезпечення якості і, таким чином, підвищення рівня довіри до європейської вищої освіти [6, 1].

У 2009 р. до складу EQAR входили сімнадцять агентств із забезпечення якості (до дев'яти вже існуючих агентств, у 2009 році додалися ще вісім: AGAE (Іспанія), ANPGS (Німеччина), AQA (Австрія), ARACIS (Румунія), HETAC (Ірландія), IUQB (Ірландія), NEAA (Болгарія), VLIR (Бельгія). Повна інформація щодо включених агентств розміщена на веб-сайті: <http://www.eqar.eu/register.html> [7, 1].

Питання щодо забезпечення якості вищої освіти постійно знаходиться на порядку денному конференцій міністрів країн-учасниць Болонського процесу, які проходять раз на два роки. У комюніке конференції, яка відбувалася в Берліні під гаслом «Створення простору вищої освіти Європи», відзначалося, що якість вищої освіти, безумовно, є основою для створення європейського простору вищої освіти. Міністри підтримали подальший розвиток забезпечення якості на рівні навчальних закладів, національному та європейському рівнях. Вони наголосили на необхідності розвитку критеріїв та методологій для загального користування у сфері якості освіти.

Міністри зауважили, що, згідно з принципами автономії навчальних закладів, первинна відповідальність за якість вищої освіти покладається на кожний окремий навчальний заклад, і таким чином забезпечується можливість перевірки якості системи навчання в національних межах.

З 2005 року національні системи гарантії якості повинні були включати:

- визначення відповідальності національних органів та навчальних закладів, які беруть участь у наданні вищої освіти;
- оцінку програм закладів, що включає внутрішній контроль, зовнішню перевірку, участь студентів та публікацію результатів;
- систему акредитації, сертифікації або подібні процедури;
- міжнародну участь, співробітництво та створення наднаціональних акредитацій та оцінних структур [3, 1].

На конференції міністрів вищої освіти, яка проходила у м. Берген у 2005 році під гаслом «Європейський простір вищої освіти – досягнення завдань», крім питань про партнерство та аналіз результатів діяльності за попередній період, окремо було винесено питання про забезпечення якості вищої освіти у країнах-учасниках Болонського процесу.

Майже у всіх країнах-учасниках Болонського процесу розроблені положення про забезпечення якості освіти. Проте була визнана нагальна необхідність у подальших зусиллях відносно певних аспектів цієї діяльності, таких, як: залучення студентів до оцінки якості та міжнародна співпраця. Більше того, у висновках останніх самітів була переконливо доведена необхідність у продовженні зусиль щодо підвищення якості освітніх послуг шляхом систематичного застосування внутрішніх механізмів ВНЗ відповідно до засобів їх зовнішнього контролю.

Міністри схвалили підходи до розробки стандартів та правил оцінки якості в європейському просторі вищої освіти, які запропонувала європейська мережа забезпечення якості освіти.

Висновки. Забезпечення високої якості є однією з головних умов довіри, міжнародної мобільності, мотивації студентів, сумісності й привабливості європейської вищої освіти.

Необхідно зауважити, що забезпечення якості вищої освіти не є суто європейською проблемою. У всьому світі посилюється увага до якості та стандартів, що пояснюється швидким розвитком вищої освіти. Забезпечення якості вищої освіти є багатоплановим і включає: наявність необхідних

ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо); організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти; контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях [1, 1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні. [Електронний ресурс] / М. Карпенко . Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm>
2. Комюніке конференції міністрів вищої освіти «Європейський простір вищої освіти – досягнення завдань» (Берген 2005). – Режим доступу : http://www.kpss.lviv.ua/info/3_6.htm
3. Комюніке конференції міністрів вищої освіти «Створюючи зону вищої освіти Європи» (Берлін, 2003). – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/search?hl=ru&source=hp&q>
4. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань / А. А. Сбруєва. – Суми, 2008. – 79 с. – (Препринт).
5. Сухова Н. М. Якість вищої освіти як одна з філософських засад трансформації освіти XXI століття: європейський контекст. [Електронний ресурс] / Н. М. Сухова. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnau_f/2009_1/suxov.pdf
6. European Quality Assurance Register for Higher Education. – Режим доступу : <http://www.eqar.eu>.
7. European Quality Assurance Register for Higher Education. – Режим доступу : <http://www.eqar.eu/register.html/>
8. OECD. Internationalisation and trade in higher education. –Paris : OECD publishing, 2004. – 318 p.

УДК 371.134

Л.В. Бурчак

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності. Проаналізовані поняття «готовність», «дослідницька діяльність», визначені компоненти готовності майбутніх вчителів хімії до дослідницької діяльності та розроблені дослідницькі завдання для формування визначених компонентів.

В статье рассматривается проблема готовности будущих учителей химии к исследовательской деятельности. Проанализированы понятия «готовность», «исследовательская деятельность», определены компоненты готовности будущих учителей химии к исследовательской деятельности и разработаны исследовательские задания с целью формирования определенных компонентов.